

## KÖLN'DEKİ ON YILLIK İKTİSADİ VE SOSYAL DAVRANIŞ ARAŞTIRMASI

**Prof. Dr. Günter SCHMÖLDERS**  
Köln Üniversitesi

Yıllar süren hazırlık çalışmalarından sonra 1957 yılında Köln'de amprik sosyal iktisatla ilgili olarak bir araştırma merkezi kuruldu. Böylelikle, burada uzun zamandan beri Maliye Araştırma Enstitüsü'nde ele alınmakta olan maliye psikolojisi çalışmalarını teşkilâtlandırarak ve geniş çaptaki anketleri, kıymetlendirmeleri ve piyasa etüdü ve düşünce araştırmaları enstitülerinin cevaplarını kapsayacak çerçeve kurulmuş oldu. 1960 yılından beri de "Amprik Sosyal Araştırma Merkezi Arşivi" 100 kadar yabancı Enstitü ve Araştırma daireleriyle beraber çalışmakta ve ayrıca bunların 70 kadarıyla, elde edilen, edilmiş ve plânlamakta olan anket sonuçları mübadele olunmaktadır.

Köln'de yapılmakta olan davranış araştırmalarının enstitüsyonel imkânlarına, tatbiki matematik enstitüsünün hesap merkezi de dahil olunmak suretiyle araştırma dairesinin kullanılmasına cömertçe müsaade olunmuştur. Aynı zamanda Üniversitenin (Lockkartenstelle) elektronik cihazları da bu kıymetlendirmelerde yardımcı olarak kullanılabilmişlerdir.

Sosyal-ekonomik davranış araştırmasının hedefinde herhangi bir değişiklik olmaksızın Eucken'in şu şekildeki ifadesine sadık kalınmıştır; "İnsanoğlu'nun Ekonomik gerçekler karşısındaki davranışı yeniden ve derine inilerek incelenmeli ve de bu arada bu davranışın sabit ve değişir unsurları arasındaki farklar bilhassa belirtilmelidir". Dolayısıyla bu tasavvurun nisbeten belirli bir hedefe ulaşacak rasyonel bir hareket tarzı olarak kabul olduğu ve iktisat teorisini yeniden tanımlayacak yerde daha ziyade tamamlayıcı bir vasfa haiz bulunduğu kabul edilip bütün "tercihlerin", ümit ve endişelerin, an'anelerin, teşekkül nizam ve bağlarının zamanla uğradıkları değişikliklere rağmen hâlen geçerli oldukları meydana çıkarsa, hayat seviyesinin iktisadî yükselmesiyle alınacak ka-

rarları etkileyen "rasyo" nun da geniş bir hareket sahasına sahip olduğu belirir ki, bu da insanî duygu ve hareket tarzının iktisada olan tesirini ifade eder.

Yeni araştırmalar büyük gayret sarfederek "psikolojik" Okulun subjektif kıymetler (subjektive Wertlehre) kanununda duçar olduğu hataya düşmemeye çalışmaktadır. Bilindiği gibi bu hata, amprik kontrole girmeyen rasyonel-introspektif psikolojiye ait verilerin hipotez olarak kabulünden ileri geliyordu. Esasında, amprik teori hipotezlerinin ekonomik gerçekleri göz önünde bulunduran sistematik tecrübelerle dayanması gerekmektedir ki ancak bu sayede amprik sosyal araştırmaların metot ve teknik olarak yarattığı geniş imkânlarla, uzun, sistematik çalışmalar neticesi meydana gelen hipotezlerin hata veya doğrulukları anlaşılacaktır. Bu usül tarihçi ekole kısmen doğru, fakat muahezeyle atfolunan "amprik endüksiyona" eşit kabul edilmemelidir; Nitekim belki buna mukabil davranış araştırma metodolojisini "amprik dedüksiyon" olarak vasıflandırmak mümkün olacaktır, bu da gerçeklere dayanan devamlı hipotez dedüksiyonunun tahlili ve tecrübelerle sabitleşecektir. Buna genellikle belirli insanların, belirli zaman ve mekân şartları içindeki davranışlarının kısmen soyutlaştırılmasıyla başlanır. Meselâ insanın para kıymetine olan inancının analizinde, önce, insanoğlunun çeşitli durumlarda para stabilizasyonuna olan tutumu ve bu tutumun dayanıklılığı, müteakiben para hususunda ne gibi bilgi ve tecrübelerin elde edilebildiği ve hangi sosyal grupların bu bilgileri edinerek kıymetlendirdiği psikik faktörlerin ne rol oynadığı ve özellikle somut tutumun (harcama, tasarruf ve yatırım) ne olduğu incelenecektir. Bu şekilde gerçekleştirilecek bir analiz sonucunda insanoğlunun tutumunun sebep ve esasları hakkında bazı ön-hipotezler ortaya çıkacaktır ki, ancak bundan sonra daha belirli bazı tecrübe ve tetkiklere geçilebilecektir. Bu yolun sonunda da "insanoğlunun enflasyon karşısındaki tutumunun genel teorisi" şekillenecektir. Bu teori zaten araştırmaların başında da küçük kaideler halinde (meselâ "Gresham kanunu" gibi) mevcuttu; genellikle bu kaideler analiz sırasında da tamamlanıp tashih olunmakta ve, bu çalışmalar esnasında yepyeni bulguların ortaya çıkma şansı da artmaktadır. Fakat her şeye rağmen böyle bir çalışma metodunda induktif özel bir sonuçtan genel bir sonuç'a intikal söz konusu değildir.

İlk on yıl zarfında Köln'de yapılmış olan araştırmalar hakkında arz edilecek bazı örnekler, kullanılan metot ve usulün ne gibi münferit sonuçlar verdiğini aydınlatabilecektir.

"Maliye psikolojisi" yani maliyeyi ilgilendiren davranış araştırmalarının en önemli konularından biri; hukuken muteber fikir ve arzu teşekkülü dinamiğinin ve idarî tutum kurallarının yanında önce vergi ve harcama reaksiyonu ve "aktif" bir maliyeyi<sup>1</sup> halka benimsetme imkânıdır. Bu üç şümül sahası 1958 yılında Bielefeld'deki Emnid Enstitüsü tarafından Batı Almanyada takriben 2000 kişi ile yapılan bir anketin konusunu teşkil etmişti. Anketin maksadı, vatandaşın maliyeye olan münasebetini etkileyen esasları ve dolayısıyla maliye psikolojisi teorisinin ihtiva ettiği vergi ve harcama reaksiyonlarını tesbit etmektir. Ve bu hedefe ulaşmak için ankete katılan vatandaşa; devlete ve belediyeye, maliye ve vergiye, devlet tarafından verilen sübvansiyon ve yardımlara karşı takındığı şuurlu ve şuuraltı tavırların tesbitini gerektiren sualler sorulmuştu. Bunların yanısıra da muayyen vergi ve devlet harcamaları ve bunların dağılım ölçüsü hakkında vatandaşın ne derece bilgili olduğu öğreniliyordu.

Bu anketin analizi sayesinde meselâ; bir "vergi moralinin" mevcudu hakkındaki, ve günlük "iş moralinden" bir hayli farklı olan hipotezin tekrar ele alınmasının gerektiği belli oldu. Bu sayede "vergi morali" ile vergi tekniği, vergi yükü hissi ve devlet inancı arasındaki irtibat ve Almanların "vergi mantalitesi" hakkında bilgi edinilerek, "vergi yükü üzerindeki Cambridge Kanununun" tesiri belli oldu. Ayrıca tenakuz ifade eden tutum, iddia ve iş hevesi ile bir irtibat kurmak, sosyal-psikolojik bir temas ve sempati mefhumunun maliye psikolojisi üzerindeki tesirlerini görmek ve bu hususlardaki bazı yerleşmiş tahminleri düzeltmek mümkün oldu.

Bu analizin sonuçlarından bir kısmı, bugüne kadar yayınlanmıştır<sup>2</sup>. Bu sonuçların diğer bir kısmı ise, ileride yapılması düşünülen özel etütler için ayrılmışlardır; meselâ vergi tekniğinin iktisadî tutuma olan etkisi, maliyeyi halka benimsetme metotlarının tesir sahası ve milletlerarası vergi mantalitesi ile vergi morali arasında bazı kıyaslamalar bu özel etütleri ihtiva etmektedir. Bütün bu anket ve analizler hem çok zaman almakla hem de çok pahalıya gelmektedir. Vergi ve harcama reaksiyonları maliyeyi halka benimsetme hakkında genel teoremlerin, bütün ampirik çalışmalar sonuçlandıktan sonra geliştirilebilmesi için zaman henüz bir hayli erken olmakla beraber, ciddi bir başlangıcın yapılmış olması memnuniyet vericidir. Meselâ, geniş halk kitleleri arasında yapılan bir ankette kullanılan tekniğin özellikle fikir teşekkülü araştırmalarında

1) Veröffentlichungen 36, 19.

2) Veröffentlichungen 10, 19, 33, 37, 38 s. a.

kullanılacak teknikten tamamen değişik olması gerektiği belli olmuştur. Burada bir insan gurubu üzerinde özel bir araştırma yapılmış ve maliye politikası teorisinin günlük politika ile uyumsuzluğu, "Juliesturm" problemi bir test vasıtası olarak kullanılmak suretiyle incelenmişti. Anket gene parlamentodaki düşünceler üzerine yapılmıştı. Allensbach Demoskopisi Enstitüsünün özel anketçileri 3. Federal Alman Meclisinde teadıifen seçtikleri 67 milletvekili ile Maliye Komisyonunun hemen hemen bütün üyelerine sualler tevcih ettiler. Anketin maksadı maliye ve para teorilerinin milletvekillerinde yaptığı tesiri anlamak, yani, para ve maliye politikası arasındaki bağların ve münasebetlerin ne olduğunun ve ne olması gerektiğinin, milletvekillerinin arasında nasıl anlaşıldığını öğrenmekti. Zira gerçek bir maliye politikasının uygulanabilmesi için bu politikayı uygulayacak olan şahısların bu husustaki bilgilerinin bir hayli yüksek olması gerekirdi. Alınan neticede, uzman sayılabilecekler hariç, bir çok milletvekili ve hatta maliye komisyonu üyelerinin bu problemleri hiç bilmedikleri anlaşılmalı kalmadı, ayrıca, bu husustaki parlömanter fikir dinamizm ve yoğunluğunun eksik olduğu görüldü.<sup>4</sup>

1959 son baharında araştırma bürosu Allensbach Demoskopisi Enstitüsü ile birlikte; "para ile münasebet" hakkında şimdiye kadar yapılan en geniş araştırmayı gerçekleştirmiştir. Daha önce "para kıymetinin idraki"<sup>3</sup> üzerine yapılan ön çalışmalara dayanılarak temsilen seçilen 1050 Alman ailesine yani 2345 yetişkin şahsa, geniş bir röportaj programı dahilinde, hayattan ne bekledikleri, istihlâk adetleri, nakdî para ve kaydî para, tasarruf ve harcama, iddihar ve vadeli satışlar ve bunların ödeme adetleri, kasa tutumları, tahvilat alım-satımları ve nakdî yatırım ile servet birikiminin üzerinde genel anlamda sualler sorulmuştu.

Burada da, ilk araştırmada olduğu gibi gaye, esas teşkil eden meselerin, ki bunlar çok yoğundu, bir nevi "Demirbaşım" tesbit etmekte. Bu çaptaki anketler beraberlerinde müşkiller de getirmekle beraber Allensbach Enstitüsünün büyük tecrübe ve yardımları sayesinde söz konusu müşküllerin bertaraf edilmesi mümkün olmuştur. Metot bakımından da bu çeşit anketler bazı problemler arz etmekle beraber, öteyandan araştırma sahasının çok geniş olması hiç beklenmedik konularla ilişki kurulmasına sebep olmuştur.

Anket, "para ile münasebet" hakkında geniş miktarda temel döküman toplamayı mümkün kılmış, fakat bu husustaki kıymetlendirmeler

3) Veröffentlichungen 17, 19, 37.

4) Veröffentlichungen 7, 8, 18.

henüz tamamlanamamıştır; bugüne kadar ancak bir kaç sonuç yayımlanabilmiştir.<sup>6</sup>

Hazırlanmakta olan "Davranış araştırmalarına iştirakler"<sup>7</sup> kitabının beşinci cildi para ile olan münasebetlerin, sebep, tutum ve esas temelleri üzerine kıymetlendirmelerin sonuçlarını da mümkün olduğu nisbette kapsayacaktır. Yani başka bir deyişle bu meseleyi detaylandırmak istersek, erkek ve kadının aile bütçesindeki iktisadî rollerinin dağılımını, iktisadî problemler karşısında meydana gelen müşterek istek gelişimini, imkân ve ihtiyaçların iktisadî bir entegrasyona olan oranını, kazanç ortak olanın rolünü, muhtelif gelir çeşitlerinin metodik anlamını ve gelir faktörünün analitik kıymetini, arzu edilen hayat seviyesi ve gelir strüktürünü, iktisadî tasarruf ve hesaplarını, malî hareket serbestliğini, sermaye birikimini, krediyi, sübjektif likidite ve ihtimal rollerini, kaydî paranın sağladığı gelir ve gider problemlerini, para yatırımlarının şekil ve sebeplerini, tasarruf primlerinin faiz ve tepkilerini para kıymetine olan inanç ve itibarını, tasarruf ve iktisadî eğitimi ilgilendiren hususlarda açıklamalar ihtiva edecektir.

Bu arada davranış sebepleri üzerine yapılan analizler çok değişik noktalara dayanmaktadır: bazı hallerdeki rasyonel hesaplamalarda bir duraklama teşhis oluncağı gibi bazı hallerde de bu analiz fert psikolojisi motivasyonuna kadar ilerler; fakat daha ziyade eğitim, cemiyet içindeki rol, çevre, mantalite vs.. gibi sosyolojik kavramların izahına dayanan bir çerçeve içinde kalır. Yani saf iktisat alanında hemen hemen hiç kalmaz; ve hatta gelir faktörünün bile yakın bir tetkike tutulduğu takdirde iktisadın dışında kaldığı görülür. Meselâ "Tasarruf fonksiyonu" hakkındaki makroekonomik cümleler belirli bir sebep ortaya atmadan sathî bir sonuca varsa bile, mikroekonomik anlayış dahilindeki bir "illiyet" bakımından analiz olmaksızın teşhis kıymetsiz addedilir.

Mikroanaliz konularının çoğunda, tenkitçi önce bu konuların genel iktisadi sağlamlığına bakacaktır: küçük tasarrufçuların, küçük aksiyonerlerin, küçük hesap sahiplerinin ödeme teamülleri bir ağırlık teşkil etmekte midir? Elbette ki orta tabakanın ağırlık teşkil ettiği ve refah içinde olduğu bir cemiyette bu teamüller büyük önem arzedecektir. Şayet yapılan çalışmalar sonucunda küçük iş sahipleri ve küçük sermayenin faiz hassasiyetinin düşük olduğunu, bu çerçeve dahilinde faiz fiyat

5) Ztschr. f. d. gs. Kreditweseh, 1961 heft. 15, 17, 21, 22; 1962 heft. 1, 3, 5, 7. Veröffentlichungen 12, 13, 14, 15, 28, 32, 41-43, 46

6) Veröffentlichungen 5.

fonksiyonunun geçerli olmadığını tesbit eder ve sadece belirli bir servet kademesinden sonra iktisadî-rasyonel bir tutumun mevcudiyetini teşhis ve hatta bazı bölgelerde bu servet kademesinin çok yüksek olduğunu isbat edersek, bu takdirde bir "küçük kişiler faiz teorisi" üzerine çalışmanın gerekli olduğu görülecek ve hangi servet sınırından itibaren iktisadî-rasyonel bir tutumun başladığı ve faiz'e müdrik olmanın gelişimi takip edilebilecektir. Dolayısıyla bu şekildeki bir çalışmanın neticesinde, eldeki faiz teorisini zenginleştirici katkılarda bulunmak mümkün olacaktır.

Gerçekten özellikle rasyonel davranış analizi, mikroekonomik, sosyolojik ve psikolojik metotlarla meydana gelmiş bir davranış araştırması sonucundan faydalanabilir. İktisadî gerçekler içinde davranışın rasyonel bir iktisada dayanmasını iktisadî teşekküllerin ve belirli eğitim şartlarının mevcudiyeti tesbit etmektedir. Yani hangi kişilerin, hangi şartlar altında rasyonel bir davranış gösterdikleri ancak Davranış Araştırmaları sayesinde tesbit edilebilir. Bu suretle de bir iktisad teorisi sorunu olan; rasyonel tutum analizinin gerçeğe uyup uymadığına ve bir siyasî iktisad sorunu olan; rasyonel iktisadın nerede, ne nisbette ve hangi tedbirler sayesinde erişilebileceğine bir cevap bulunmuş olacaktır. Aile bütçeleri için yapılan bu ilk "Para ile münasebet" anketi sayesinde analiz bir hayli ilerledi, ve daha spesifik araştırma programlarının plânlanmasına başlandı. Örnek olarak daha yukarıda sözünü ettiğimiz "Enflasyonda davranış" ve "Faiz hassasiyet sınırını" zikredebiliriz. Hâlen "İşçi emeğinin servet yaratıcı imkân ve sınırları" konusunda, faiz problemi üzerine yapılmış özel bir etüt tamamlanmış fakat henüz yayınlanmamıştır. Bu etüt 1961 yılında Çalışma ve Sosyal Düzen Bakanlığı tarafından istenilmiştir.<sup>8</sup> Burada işçilerin servet birikimlerini sağlayabilmek gayesiyle işyerleri tarafından alınan bazı tedbirlerin tesirleri incelenmiş ve bu şekilde bir çalışma takip edilmiştir. İşçilerin arasında bir servet birikimi teşvikine ihtiyacı olmayanlar ile bu çeşit bir teşvike henüz malik olmayanlar, bir gruba alınmış ve bunlar servet birikimi teşvikine ihtiyaç olan ve tasarruf arzusunda olan ikinci bir gruptan ayrı tutulmuşlardır. Bu ikinci grubun tasarruf gayelerinin, daha ziyade tüketim servetine meyilli olduğu tesbit olunmuştur. Bilindiği gibi tüketim malları serveti, servet birikimi hareketinin başlangıcını teşkil etmektedir. Öte yandan uzun vadeli olarak düşünülürse, büyük meblâğlı "kaydı para" tasarrufunun teşviki, —bu tasarrufun bir kısım tüketim malları birikimine dönse bi-

7) Veröffentlichungen 13, 32.

le— mantıklı gözükmektedir. Halkın alt yarısındaki kişilerin henüz kaydı paraya alışık olmadığı tahmini ve bunun tasarruf teamüllerinin, tasarruf vade ve hedeflerini değiştireceği fikri de, bizim bugüne kadar yapmış olduğumuz çalışma konularından olmakla beraber, henüz bir sonuç kaymetlendirmesi analizinde bulunulmamıştır.

Fakat şayet esas gaye uzun vadeli tesirler yerine, belirli bir tasarruf teşviki için bazı tedbirlerin alınması ise, bu takdirde, önce hâlen mevcut veya muhtemel olan direnmelerin metodik bir şekilde bertaraf edilmesini sağlamak ve meselâ arzu edilen davranışa yüksek bir ücret tayin etmek gerekecektir. Meselâ işçi tasarrufunu teşvik maksadıyla alınan tedbirlerin tesirini ölçmek için bir "slit-ballot"; yani rastgele alınan işçilere sualler tevcih eden plânlı bir anket yapılabilir. Nitekim Frankfurt-taki Divo Enstitüsü bizim için iki gruptan müteşekkil ve beher grupta 400'er kişi bulunan bir işçi topluluğuyla bir anket yaptığı sırada, Araştırma Merkezimiz de 100'er kişilik iki işçi grubuyla aynı tarzda bir anket yapmıştır. Ayrıca, 40 kadar çeşitli kapasitelerdeki işveren arasında yapılan bir etütte de tasarruf teşviklerinin tesirleri, muhtelif imkânları ve işletme açısından gerçekleşme imkânları üzerinde durulmuştur. Bunun yanında, faiz'in davranışa olan tesirinin, yalnız faiz alınacak meblağa değil fakat aynı zamanda faizin hesaplanış metoduna da dayandığı tahmininin doğruluğu da teyid edilmiş olmaktadır. Düşük faiz hadlerinin tesiri ancak para yatırımının seçiminde ve bu da sadece mütehavvil bir servet sınırının üzerinde ise bir rol oynayacaktır; bu servet sınırının seviyesine göre de sadece kazanç değil, fakat aynı zamanda bilgi ve alışkanlıklarla, cari hesap ve bankalara olan aşinalık da önemli bir rol oynamaktadır. Fakat belirli bir faiz artışı, meselâ % 50'lik, daha önce tereddüt halinde olan bir tasarruf arzusunu derhal uyandıracaktır. Ancak burada da faizin davranışa olan tesiri, faiz seviyesiyle birlikte, verilen bilginin sunuluş tarzına ve hitab edilen gruptaki mantaliteye göre de değişiklikler arzedecektir. Yapılan çalışmaların, şimdilik sonuncusu da, bir seminer çalışması mahiyetinde yapılmış ve Ren havalisinin küçük bir şehrinde vukubulan bir "yayıma tesiri" sayesinde televizyon cihazlarının artışı ele almıştır.<sup>8</sup> Mesai arkadaşlarımızdan biri de misafireten bulunduğu Michigan Üniversitesinin Survey Research Center (Prof. Katona)'inde özel anketlerde ve gelişme problemleri hakkında British-Honduras'ta tetkiklerde bulunmuştur. Verein für Social Politik derneği de halen Cemiyetler, Odalar ve Sendikaların, devletin iktisad po-

8) Veröffentlichungen 53.

litikası üzerine çıkardığı konulara olan etkileri hakkında mufassal bir anket yürütmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz bu birkaç örnek, Köln'deki sosyal ekonomik davranış araştırmalarının somut çalışması hakkında bir bilgi vermektedir. Bu arada, ilmi kıymetlendirmenin de ihmal edilmemesi gerekmektedir. Nitekim, Köln'de "Sosyal ekonomik davranış araştırmaları" bahsi esas bir ders olarak iktisat ve sosyoloji öğrenimine dahil olunmuştur. Bu ders ilk defa 1955/56 kış sömestrinde haftada bir saat verilmiş ve 1958 yaz sömestrinden itibaren de haftada iki saat ve iki veya üç sömestirde bir defa olmak üzere öğretim programına dahil edilmiştir. "Maliye Psikolojisi üzerine özel bir ders 1959 yaz ve 1962-63 kış sömestirlerinde haftada birer saat, sosyal ve ekonomik bir tepki araştırması ön semineri 1959 ve 1961 yaz sömestirlerinde haftada ikişer saat verilmiştir. Ayrıca 1960 yaz ve 1960/61 ve 1961/62 kış sömestirlerinde bir orta seminer ve 1961/62 kış sömestrinde de bir esas seminer çalışmasında bulunulmuştur. Bu faaliyet sayesinde de öğrencilerden müteşekkil bir yardımcı kuvvet kurulmuş ve böylece sosyoloji ve sosyal-psikoloji gibi komşu konularla da irtibat temin edilmiştir. Üniversitenin psikiyatri kliniği (Prof. De Boor) ile de yapılan üç sömestirlik bir müşterek çalışma süresinde "psişik hal ve mülkiyet" konusu ele alınmış ve kliniğe gelen yeni meseleler beraberce incelenmiştir. Bu çalışmalarda hasta di- mağların "mülkiyet fonksiyonunu" ne oranda muhafaza ettikleri ve hastaların para ve servet ile olan ilişkilerinin ne şekilde etkilendiği araştırılmıştır.<sup>10</sup>

Bazı komşu konuların temsilcileriyle yapılmış olan açık oturumlar da, bu çalışmalara paralel olarak yürütülmüşlerdir. 22/Mayıs/1957 de Kuzey-Ren eyaletince tertiplenen bir araştırma seminerinde hukuk ve teknik bilimler temsilcileriyle fikir teatisinde bulunulmuştur. 25 Ocak 1960 da Zürih'te antropoloji ve felsefe bilimi temsilcileri ve 1961 Ekim'inde de Münih'te psikoloji temsilcileri bir araya gelmişlerdir. Bu temaslar sayesinde de yeni fikirler ve teşviklerin çıkması sağlanmıştır.<sup>11</sup>

Görülüyor ki W. Eucken'in insanoglu'nun ekonomik gerçekler karşısındaki davranışı üzerine olan sorusu ancak ciddi ve uzun bir araştırma programının gerçekleşmesi sayesinde cevabını bulacaktır.

Çok geniş bir sahada araştırmalara devam etmekle beraber, özellikle üzerinde durduğumuz husus, aile içinedki para münasebeti ve maliye

9) Veröffentlichungen 48.

10) Veröffentlichungen 11, 26-28.



psikolojisidir ve bu gelecek çalışmalarda analize edilecektir. Halen başlanmış olan bir çalışmamızda tahvil sahiplerinin tutumları ele alınmaktadır. Bundan sonra yapılacak çalışmaların yönü daha önce de belirtildiği gibi; insanoğlunun davranışı; cemiyet ve an'anelerin, "rasyo" daki sosyal-ekonomik gelişimin ve muhtelif hayat şartlarının tesirlerine göre değişiyorsa, ki bütün bunlar amprik araştırmaya müsaittir, bu takdirde sosyal ekonomik bir davranış araştırmalarının, iktisadî önem taşıyan bir davranışın incelenip kıymetlendirilmesine katkıda bulunabileceği ümit edilebilir.

Tercüme Eden : **Dr. Hayri S. ÜRGÜPLÜ**